

З усвідомленням того, що формування екологічної культури є одним із основних завдань в процесі подолання суперечностей в системі «суспільство-природа», з'явилися дослідження екологічної культури, які мають загальнотеоретичне та методологічне значення. Серед них роботи Г. Пустовіт, Н. Реймерса, А. Захлебного, С. Соловйова, В. Сенкевіча та ін. [1, 2]

Отже, екологічна культура набуває пріоритетності в сучасному світі. Але, на жаль, в Україні є недооцінка дійсної ролі екологічної освіти, формування екологічної культури. У формуванні екологічної свідомості особистості відповідальна роль належить саме початковій школі, яка є однією з перших ланок становлення громадянина.

Література

1. Кисельов М. М. Екологічна свідомість як феномен освітянського процесу. Київ: Філософська думка, 2005.
2. Крисаченко В.С. Екологічна культура: теорія і практика. Київ: Заповіт, 1996.
3. Салтовський О. І. Основи соціальної екології. Київ: МАУП, 1997.
4. Злобін Ю.А. Основи екології . Київ: Лібра, ТОВ 1998.

СІМЕЙНЕ НАСИЛЛЯ, ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Т. О. Більо,
*магістрант спеціальності «Психологія»,
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

Сучасна соціально-політична та побутова реальність демонструє зростання насильства у всіх його видах і формах, як на рівні суспільства і державних інститутів, так і на рівні індивідуальної свідомості. Гостро актуальною на сьогодні залишається проблема насильства в сім'ї, яке визнано світовою громадськістю однією з найбільш поширених у світі форм порушення прав людини.

Сімейне насильство неможливо пояснити лише економічними негараздами, бідністю чи алкоголізмом. Ці чинники посилюють агресивну поведінку домашніх насильників, утім не є її причинами. Насправді

насильство в сім'ї як соціальне явище існує давно і широко розповсюджене у всьому світі незалежно від етнічних, расових, класових, релігійних та економічних особливостей країн. В Україні воно набуває все більшого масштабу, про що свідчать як офіційна статистика, так і результати наукових досліджень таких авторів як І. А. Грабська, А. Б. Орлов, Л. Н. Собчик, О. Д. Шинкаренко, В. А. Захожа. Так, за даними Української Гельсинської спілки з прав людини сьогодні на обліку органів внутрішніх справ за вчинення насильства в сім'ї перебуває більше 93 тисяч осіб [1]. Щородини мінімум 15 жінок стають жертвами насильства у сім'ях. У цілому, згідно із статистичними даними, 68% жінок в Україні зазнають знущань у сім'ї. Вони страждають від домашнього насильства частіше, ніж від пограбувань, згвалтувань чи автомобільних катастроф разом узятих. Так 35-50% жінок, які потрапляють у лікарні з тілесними травмами – це жертви домашньої тиранії [1]. Утім, слід враховувати, що офіційна статистика не відображає реальної картини поширення домашнього насильства, адже й досі відсутня державна система збору і обробки інформації про факти насильства в сім'ї. Відомча статистика, що забезпечується Міністерством соціальної політики та Міністерством внутрішніх справ, формується з різних джерел і не розрізняє випадки за видами насильства, які зазначені в законі України «Про попередження насильства в сім'ї» та ухвалені Верховною Радою у 2001 р. [2].

Прагнення зрозуміти витоки насильства в сім'ї, його природу актуалізує та об'єднує зусилля сучасних психологів, соціологів, соціальних працівників, представників правоохоронних органів у пошуку форм, методів попередження насильницької поведінки, надання допомоги його жертвам. Усвідомлення того, що насильницька поведінка призводить до руйнівних наслідків, висуває альтернативу – політику ненасильства як шляху до діалогу, компромісу, досягнення консенсусу, злагоди як на рівні суспільства, так і окремої сім'ї. Саме це активізує інтерес до вивчення і впровадження різних технологій допомоги жертвам насильства, з одного боку, та корекційних програм для винуватців, які вчиняють насильство в сім'ї, – з іншого.

Насильство в сучасній соціології і політичній філософії розглядається, як системне явище, одне з джерел якого – суспільні відносини. Усі ці теоретичні підходи легко застосовуються до поняття патріархату і гендерно зумовленого насильства як його неодмінного складника. Подолати патріархат і перейти до феміністської утопії без

насильства й дискримінації можливо, якщо усвідомлювати, як цю систему насильства сконструйовано [5].

Одна з найновіших соціологічних праць – «Насильство: мікросоціологічна теорія» Рендала Коллінза. У фундаментальній праці автор розглядає мікрорівень більше як 30 різних видів насильства, зокрема домашнє насильство, і розбирає сценарії, за якими відбуваються конфлікти. Серед форм партнерського насильства Р.Коллінз виділяє короткострокове гендерно симетричне насильство і довгострокове з домінуванням чоловіка [3].

Ключовими суб'єктами діяльності із подолання насильства в сім'ї в Україні є громадські організації. Їх діяльність в основному зорієнтована на надання допомоги жертвам такого насильства, зокрема моніторинг спеціальних закладів та установ, в яких надають допомогу постраждалим від насильства в сім'ї, робота Національної «гарячої лінії» із запобігання насильству та захисту прав дитини, консультанти якої надають інформаційні, психологічні та правові консультації [4].

За даними дослідження МДОУ [3], досвід жінок щодо насильства в сім'ї пов'язаний з її сімейним станом: 38% жінок, які розлучилися або живуть окремо, і 19% вдів повідомили про те, що переживали фізичне насильство з часу, коли їм виповнилося 15 років, при цьому частки жінок, які колись не перебували у шлюбі і зараз перебувають у шлюбі жінок становлять 8% і 15% відповідно. Досвід фізичного насильства у жінок з часу, коли їм виповнилося 15 років, і за останні 12 місяців монотонно підвищується з кількістю живих дітей, яких має жінка. Сільські жінки частіше, ніж міські жінки мали досвід насильства з часу, коли їм виповнилося 15 років (19% проти 16%), і впродовж 12 місяців, що передували обстеженню (11% проти 8%). Поширеність насильства над жінками знижується з підвищенням рівня освіти. Наприклад, 21% жінок з середньою освітою або нижчим рівнем освіти переживали фізичне насильство з часу, коли їм виповнилося 15 років порівняно з жінками, які отримали вищу освіту (14%). Більш поширеним є досвід насильства у жінок з нижчими рівнями добробуту, ніж у жінок з більш високим рівнем.

Основними рисами портрету клієнтки спеціалізованого центру (притулків) є [5]:

– Наявність дітей: 70% клієнток перебувають разом з дітьми, також 45% – з однією дитиною, 25% – з кількома.

– Середній вік клієток центрів складає 35,5 років. Проте від насильства потерпають жінки різного віку. Наймолодшій клієтці було 15 років, найстарішій – 83 роки.

– Більшість клієток відносяться до економічно активного населення (79%), проте незначна частка з них працює (27%), ще менше – отримують дохід, який дозволяє фінансово забезпечити жінку та її дітей. Чимало жінок знаходяться або у відпустці по догляду за дитиною, або є де-факто безробітними. Кожна п'ята немає професії/спеціальності.

– Майже третина клієток – із сільській місцевості. Це спростовує інший міф про те, що сільські жінки не звертаються до кризових центрів, попри те, що ці заклади зазвичай розташовані в містах.

– Відсутність власного житла. Лише 40% клієток центрів мали власне житло. Проте навіть ці жінки є співвласниками квартири або будинку з людьми, які здебільшого є джерелом насильства.

– Дві із трьох клієток не мають налагоджених родинних зв'язків.

– Лише половина жінок мають підтримку близького соціального оточення.

– Здебільшого жінки, потрапляючи у заклад, знаходяться у кризовому психологічному стані, близько 90% – були невпевненими у власних силах.

– Здебільшого тривалий період перебування у ситуації насильства. Лише по відношенню до чверті клієток насильство тривало менше одного року, майже половина страждали по кілька років, решта – 10 років або більше.

– Частина жінок мають серйозні психоемоційні розлади, алкогольну залежність, інші шкідливі звички, через що часто порушують правила внутрішнього розпорядку спеціалізованих закладів.

Понад половини жінок (60%) звертались за допомогою з метою припинення насильства до влаштування до центрів. Найчастіше вони звертались до міліції – 52%; центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді – 44%; суду – 35%, представників органів влади – 29%, служб в справах дітей – 28%, представників місцевого самоврядування – 25%, територіальних центрів соціального обслуговування – 21%.

Наукові студії із соціальної та політичної психології потрапляють у групу ризику щодо виявів насильства у сімейних стосунках. Зазвичай сімейне насильство в різних його проявах є провідною причиною більшості розлучень, нерідко штовхає насильника навіть на вбивство, породжує дитяче самогубство, безпритульність, провокує схильність

членів сім'ї до зловживань наркотиками, алкоголем, до аморальної поведінки, зумовлює зростання злочинності.

Таким чином, аналізуючи основні підходи вітчизняних і зарубіжних дослідників до вивчення проблем насильства в сім'ї та формування на цій основі узагальненої системи соціально-психологічних детермінант його виникнення. Така система детермінант, звичайно, не може претендувати на цілковиту повноту, однак вона буде корисною в подальших наукових розвідках, зможе слугувати основою гендерної практики вихователів у сфері запобігання сімейному насиллю.

Література

1. Блаклок Н. Насилие в семье: работа с нарушителями, общественностью и организациями. Обзор современной психиатрии. 2001. Вып. 2 (10). С. 33–39.
2. Головкін Б. М. Сімейно-побутові конфлікти в системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. 218 с.
3. Дмитренко М. І., Тропін М. В., Власов П. О. Попередження насильства у сім'ї: Метод. рекомендації. Дніпропетровськ: Дніпропетровський. юрид. ін-т МВС України, 2001. 56 с.
4. Домашнє насильство в Україні: наук. Звіт. Правозахисники Міннесоти; С. Бенуелл, Е. Барклай, Е. Дьюбан, Р. Філліпс. США, 2000. 52 с.
5. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л. Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства: Навч.метод. посіб. Київ, 2003. 343 с.

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК ЗАПОРУКА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

*В. Г. Боженко,
завідувач навчальної лабораторії кафедри психології,
асистент кафедри психології,
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

У сучасних умовах на перше місце виступає проблема соціальної цінності людини, при цьому фізичне і психологічне здоров'я є однією з